จิตต์ภิญญา ชมสาย ณ อยุธยา*
นิสิตปริญญาเอก : การอุดมศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

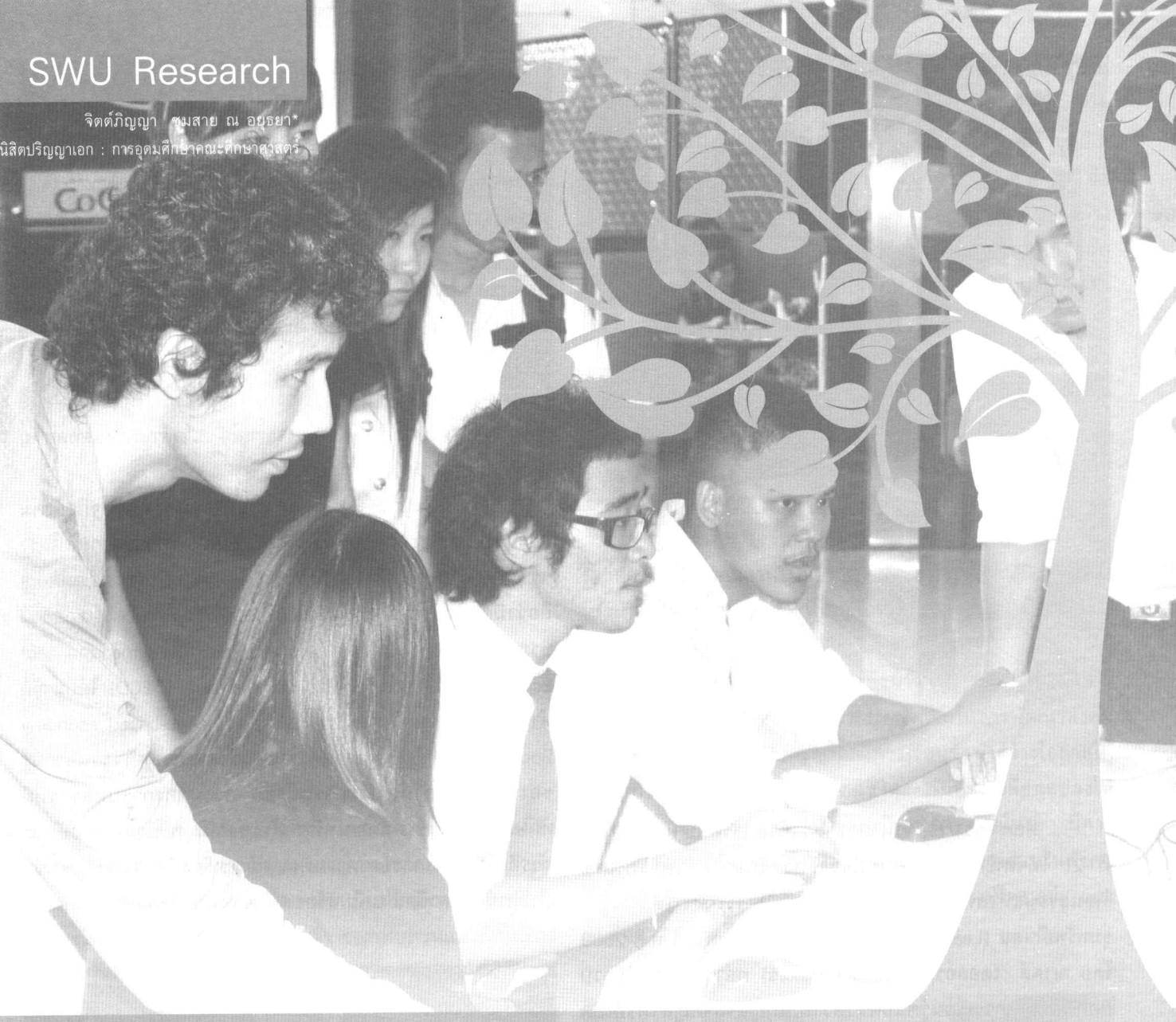

ลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย

กล่าวถึงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าเป็นกุญแจสำคัญสำหรับเปิดเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และให้ความเห็นว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้มีความหมายเป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการงานอาชีพเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมทั้งในด้านความรู้ เจตคติ วิจารณญาณ และความสามารถในทางปฏิบัติไปพร้อมๆกัน

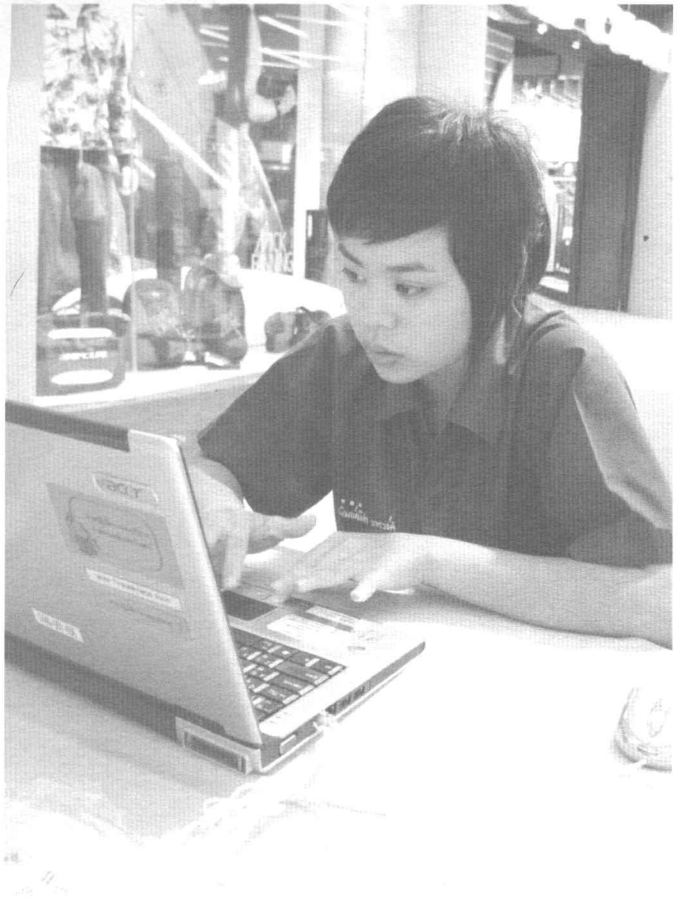

คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้จัดทำรายงานเสนอต่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เรื่อง การเรียนรู้ : ขุมทรัพย์ในตน (Learning : The Treasure Within) เมื่อ พ.ศ 2539 โดย ฌาคส์ เดอลอร์ส (Jacques Delors) กล่าวถึงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าเป็นกุญแจสำคัญสำหรับเปิดเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และให้ความเห็นว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้มีความหมายเป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการงานอาชีพเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมทั้งในด้านความรู้ เจตคติ วิจารณญาณ และความสามารถในทางปฏิบัติไปพร้อมๆกัน ซึ่งประกอบด้วยหลักสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การเรียนเพื่อรู้ เป็นการผสมผสานความรู้ทั่วไปที่กว้างขวางเพียงพอเข้ากับโอกาสที่จะศึกษาบางวิชาอย่างละเอียดลึกซึ้ง และหมายรวมถึง การฝึกฝนในวิธีเรียนรู้เพื่อจะได้ตักตวงประโยชน์จากการศึกษาไปจนตลอดชีวิต

2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง นอกจากหมายถึง ความชำนาญทางด้านวิชาชีพแล้วยังหมายถึง ความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ และปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ทางสังคมและการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน หรือในระบบโรงเรียน โดยใช้หลักสูตรที่ประกอบด้วยการเรียนภาคทฤษฎีสลับกับการฝึกปฏิบัติ

3. การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน เป็นการเข้าใจผู้อื่นและตระหนักดีว่ามนุษย์เราจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดำเนินโครงการร่วมกันและเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ โดยชี้ให้เห็นว่าความหลากหลาย ความเข้าใจอันดีต่อกัน และสันติภาพนั้นล้ำค่าและคู่ควรแก่การหวงแหน

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต เน้นความสามารถในการปรับปรุงบุคลิกของตนให้ดีขึ้น ดำเนินงานต่างๆโดยอิสระเสรียิ่งขึ้น มีดุลพินิจและความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น การจัดการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความจำ การใช้เหตุผล ความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ สมรรถนะทางร่างกาย และทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ครบทุกด้านโดยไม่อาจละเลยด้านใดด้านหนึ่ง(เดอลอร์ส; และคนอื่นๆ. 2540: 121)

การพัฒนาประเทศในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของกระแสโลกาภิวัตน์ ความรู้ของบุคคลถือว่ามีความสำคัญและเชื่อมโยงกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งเมื่อ พ.ศ.2539 The Organization of Economics Co-operation and Development (OECD) ได้บัญญัติคำว่า"สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้" (Knowledge-based economy Society) ขึ้น โดยมาตรวัดความเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ของประเทศที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความต้องการบุคลากรที่มีทักษะขั้นสูงเพิ่มขึ้น โดยเน้นที่การให้บุคคลมีพุทธิปัญญาหรือทักษะการคิด พัฒนาการของความคิดและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพิ่มขึ้น (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และ สร้อยสน สกลรักษ์. 2548:1)

* นิสิตปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการอุดมศึกษา

การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ทำให้สถาบันอุดมศึกษาและองค์กรต่างๆ มีความจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนองค์กรในด้านต่างๆ ส่งผลให้มีการพิจารณาทบทวนแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลรูปแบบใหม่ๆ อย่างกว้างขวาง สนใจหาวิธีการช่วยให้นิสิตนักศึกษาและผู้ทำงานสามารถอยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมการทำงานที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเห็นสมควรจัดให้มีการพัฒนาทักษะพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นสมรรถนะหลักที่จำเป็นต้องพัฒนาผู้ปฏิบัติงานทุกระดับให้มีความเชี่ยวชาญและสามารถนำไปใช้งานได้เป็นอย่างดี ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงต้องมีความรู้ทั้งด้านวิชาการศึกษาทั่วไป (General) วิชาชีพเฉพาะ (Specialize) และทักษะเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อที่จะช่วยให้สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประกอบกับความรู้ต่างๆ ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้บางอย่างถูกแทนที่ด้วยความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ ในขณะที่ความรู้อีกจำนวนมากยังคงอยู่ การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนจึงไม่อาจครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงความรู้ในระยะยาวได้ สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะหลักเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ผู้เรียนรู้ที่ดีจะสามารถค้นพบและใช้ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดประโยชน์ได้ (Evers; Rush; & Berdrow.1998: 3-6,12)

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ต้องการให้การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดยได้กำหนดแนวทางการพัฒนาครอบคลุม 3 ส่วน คือ

ส่วนแรกประชาชน มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัยให้เห็นความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกย่องผู้ที่ใฝ่ศึกษาอย่างต่อเนื่องและปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ

ส่วนที่สองสถาบันการศึกษา ให้มีการพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของเมืองและชุมชน

ส่วนที่สามสภาพแวดล้อมทั่วไป ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน โดยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งจัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 55-56)

แผนการศึกษาแห่งชาติระยะยาว 15 ปี (พ.ศ.2545 - 2559) ได้กำหนดเจตนารมณ์ไว้อย่างชัดเจนในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มุ่งสร้างโอกาสให้คนไทย ทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ก้าวทันกับโลกยุคข้อมูลข่าวสารและวิทยาการสมัยใหม่ มีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ให้ทุกองค์การและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมเรียนรู้อยู่เสมอ (พนม พงษ์ไพบูลย์; และคนอื่นๆ. 2546: 282-312)

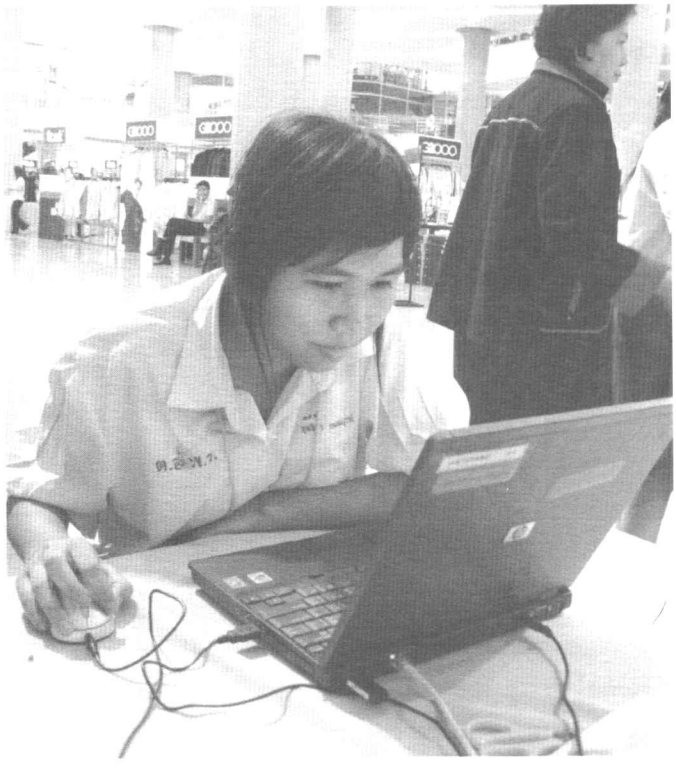

หน่วยงานด้านการศึกษามีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนาผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาและกำหนดลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ให้ชัดเจน เพื่อเป้าหมายและทิศทางในการจัดแนวทางการศึกษาและองค์ประกอบอื่นๆที่ส่งเสริมสนับสนุนและเกี่ยวข้องกับการศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม เพราะความชัดเจนในลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์ที่ตั้งไว้แต่แรกในรูปแบบของพฤติกรรม ทักษะ เจตคติ และความสามารถเชิงสร้างสรรค์ จะเป็นฐานในการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนับสนุนการฝึกฝนให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้ และยังสามารถหาแนวทางในการวัดและประเมินผลที่ปลายทางได้อย่างเที่ยงตรง (วรวรรณ เหมชะญาติ และ สร้อยสน สกลรักษ์. 2548: 5-11) ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี โดยมุ่งหวังว่า ผลการวิจัยจะทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาไทยในบริบทของสังคมไทยที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในภาวะปัจจุบัน เป็นข้อมูลป้อนกลับสำหรับสถาบันอุดมศึกษา ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้ปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการจัดหลักสูตร การเรียนการสอน กิจกรรม และสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการส่งเสริมพัฒนานิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ออกแบบและดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1
กำหนดกรอบลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อกำหนดกรอบลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเบื้องต้น โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง การพัฒนาผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีของแคนดี ครีเบิร์ท และ โอเลียรี่ (Candy ; Crebert ; & Oleary.1994 : 38-44 แนวคิดเรื่องสมรรถนะหลักในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคณะกรรมาธิการสหภาพยุโรป (Commission of the European Communities. 2005 : 13) บูรณาการเป็นกรอบแนวคิดลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย ในเบื้องต้น จำนวน 6 ด้านดังนี้

1. จิตใจรักการแสวงหาความรู้ หมายถึง

1.1 รักในการเรียนรู้

1.2 กระตือรือร้นที่จะหาความรู้เพิ่มเติม

1.3 สามารถคิดวิเคราะห์ ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ

1.4 ทำความเข้าใจกับข้อมูลได้อย่างรอบด้านและสามารถประเมินตนเอง

2. วิสัยทัศน์กว้างไกล หมายถึง

2.1 สามารถบูรณาเชื่อมโยงความรู้ในสาขาต่างๆ

2.2 นำความรู้ไปใช้อย่างสร้างสรรค์

2.3 สามารถปรับวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

3. ดำเนินภารกิจต่างๆด้วยการพึ่งตนเอง

3.1 ทำงานได้ด้วยตนเอง

3.2 สามารถจัดการภารกิจส่วนตัวได้

4. ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง

4.1 สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลสารสนเทศ

4.2 สามารถตั้งคำถาม

4.3 สามารถสรุปและขยายความจากข้อมูลที่มีสภาพการณ์ที่ต่างกัน

4.4 สามารถตรวจสอบข้อมูลที่รับรู้

4.5 สามารถอ่านข้อมูลแบบต่างๆทั้งข้อความ สถิติ กราฟ แผนภูมิ แผนภาพ ตาราง และนำไปใช้ได้

5. ทักษะในการเรียนรู้เป็นอย่างดี หมายถึง

5.1 มีความพร้อมในการเรียนรู้จากข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย

5.2 สามารถอธิบายความแตกต่างของการเรียนรู้แบบพื้นฐานกับแบบนำไปปฏิบัติ

6. ทักษะด้านการใช้ภาษา หมายถึง

6.1 สามารถใช้ภาษาประจำชาติในการแสวงหาความรู้ได้อย่างคล่องแคล่ว

6.2 สามารถใช้ภาษาสากลในการแสวงหาความรู้ในระดับที่สามารถสื่อสารได้

2. ศึกษาจากความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอนระดับปริญญาตรี นักวิชาการอุดมศึกษา และผู้ใช้บัณฑิตจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบว่าองค์ประกอบของลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตจากการศึกษาทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีความเหมาะสม หรือเป็นตัวบ่งชี้ที่ดีของลักษณะ ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย พร้อมทั้งขอข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3. การสังเคราะห์กรอบลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยคัดเลือกองค์ประกอบ ความหมาย และตัวบ่งชี้ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ .75 สรุปเป็นกรอบลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย ได้จำนวน 6 องค์ประกอบ 19 ลักษณะย่อย 49 ตัวบ่งชี้

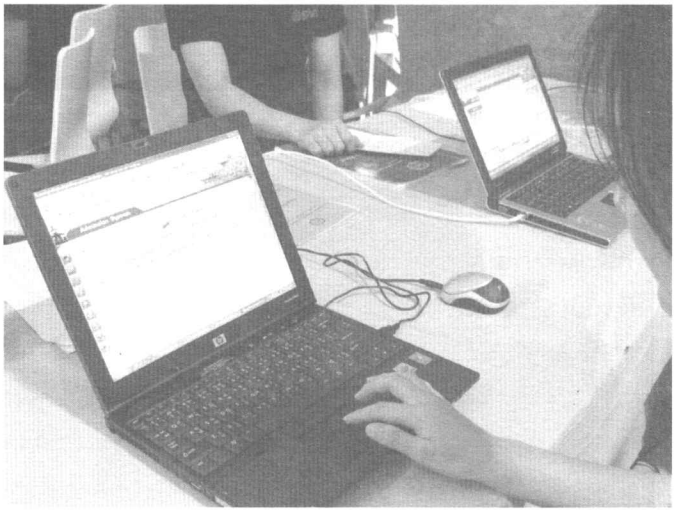

ขั้นตอนที่ 2

พัฒนาแบบสอบถามลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ดำเนินการดังนี้

1. สร้างข้อคำถามตามตัวบ่งชี้แต่ละด้านจากการศึกษาลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ในขั้นตอนที่ 1 ได้จำนวน 161 ข้อ นำไปตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น (Construct validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอนระดับปริญญาตรี นักวิชาการอุดมศึกษา อาจารย์ด้านทดสอบและวัดผลทางจิตวิทยาในระดับปริญญาตรี กำหนดเกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องในการคัดเลือกข้อคำถามมากกว่าหรือเท่ากับ .75

2. นำข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ มาสร้างแบบสอบถามลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย พร้อมทั้งปรับปรุงความเหมาะสมด้านภาษา และขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ แบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ จิตใจรักการแสวงหาความรู้ วิสัยทัศน์กว้างไกล ดำเนินภารกิจต่างๆด้วยการพึ่งตนเอง ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ทักษะด้านการเรียนรู้ และทักษะด้านการใช้ภาษาจำนวนรวม 86 ข้อ ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.75 – 1.00

3. นำแบบสอบถามไปตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยวิธีการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Try Out) คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตามความหมายแต่ละด้าน ระหว่าง 0.4425 - 0.963 และค่าความเชื่อมั่น ตามความหมายแต่ละด้าน ระหว่าง 0.5262 – 0.8997 จำนวนข้อคำถามรวม 83 ข้อ แบ่งเป็น 6 ด้าน ดังนี้

- จิตใจรักการแสวงหาความรู้ จำนวน 25 ข้อ
- วิสัยทัศน์กว้างไกล จำนวน 9 ข้อ
- ดำเนินภารกิจต่างๆด้วยการพึ่งตนเอง จำนวน 9 ข้อ
- ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวน 22 ข้อ
- ทักษะด้านการเรียนรู้ จำนวน 10 ข้อ
- ทักษะด้านการใช้ภาษา จำนวน 8 ข้อ

ขั้นตอนที่ 3
ศึกษาลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย ดำเนินการดังนี้

นำแบบสอบถาม จากขั้นตอนที่ 2 ไปศึกษากับตัวอย่าง ซึ่งเป็น นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีสุดท้าย ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2551 กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในสถาบัน อุดมศึกษาของรัฐและเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 412 คน เพื่อสำรวจลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย ตามสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยการเก็บข้อมูลเพียงครั้งเดียว พร้อมทั้งทำการสกัดองค์ประกอบลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย จากข้อมูลเชิงประจักษ์โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ จำนวน 6 ด้าน โดยมีค่าน้ำหนักสำคัญเรียงตามลำดับดังนี้ ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล จิตใจรักการแสวงหาความรู้ ดำเนินภารกิจต่างๆ ด้วยการพึ่งตนเอง วิสัยทัศน์กวางไกล ทักษะด้านการเรียนรู้ และทักษะด้านการใช้ภาษา

2. การวิเคราะห์ค่าคะแนนเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีสุดท้าย พบว่า นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีสุดท้าย มีลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตโดยรวมระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีทักษะด้านการเรียนรู้และดำเนินภารกิจต่างๆ ด้วยการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมาก ส่วนจิตใจรักการแสวงหาความรู้ วิสัยทัศน์กว้างไกล ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และทักษะด้านการใช้ภาษา อยู่ในระดับปานกลาง โดยลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตจากตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้พบว่า มีการกระจายจากค่าเฉลี่ยค่อนข้างน้อย

เอกสารอ้างอิง

เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์. (2520). การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เดอลอร์ส, ฌาคส์; และคนอื่นๆ. (2540). การเรียนรู้ : ขุมทรัพย์ในตน. แปลโดย วิชัย ตันศิริ; และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

พนม พงษ์ไพบูลย์ ; และ คนอื่นๆ. (2546). รวมกฎหมายการศึกษา. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ;และ สร้อยสน สกลรักษ์. (2548, ตุลาคม-ธันวาคม). สัตตศิลา : หลัก 7 ประการในการเปลี่ยนผ่านการศึกษา. ครุศาสตร์. 34(2) ; 1-3.

วรวรรณ เหมชะญาติ ;และ สร้อยสน สกลรักษ์. (2548, ตุลาคม-ธันวาคม). กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย. ครุศาสตร์. 34(2) ; 5-11.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). รายงานสรุปการสัมมนานโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงานฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2549. จาก www.nesdb.go.th.

Candy, Philip C ; Crebert , Gay; & O' Leary, Jane. (1994). Developing Lifelong Learners through Under Graduate Education. Australian Government Publishing Service. Retrieved August 17, 2005 , from http://www.dest.gov.au/Sectors/training.

Commission of the European Communities. (2005). Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for lifelong Learning. Retrieved July 15, 2006. from http://www.europa.eu.inl/eur-lex/en/com.

Evers, Frederick T; Rush, James C; & Berdrow Iris. (1998). The Bases of Competence : Skill for Lifelong Learning and Employability. San Francisco: Jossey-Bass.